
SERİ

B

CİLT

44

SAYI

3-4

1994

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ORMAN AMENAJMANINDA FEDERAL ALMANYA MODELİ

Prof. Dr. Ünal ASAN¹⁾

Kısa Özet

Bu makalede, ormancılığımıza Türk-Alman Yapraklı Tür Ortak Projesi ile giren yeni amenajman planlama sistemi ele alınarak, bu sisteme göre düzenlenen model planlar kritik edilmiştir. Bu vesile ile, Tüm Karadeniz Bölgesine ve giderek tüm ülke geneline yaygınlaştırılacağı anlaşılan bu planların düzenleme biçimine açıklık getiren yeni yönetmelik taslağı da eleştirilmiştir.

1. GİRİŞ

Ülkemizin sahip olduğu orman kaynaklarının toplum yararına işletilmesi demek olan ormancılık, toplumun ormanlardan beklediği fayda ve fonksiyonları yerinde ve zamanında, eksiksiz ve kesintisiz biçimde karşılayabilmek için orman alanlarında sürdürülen, teknik, ekonomik, biyolojik ve sosyal etkinliklerin tümünü kapsamaktadır (ASAN 1996).

Ülkelerin orman ürün ve hizmetlerine olan talebi, üzerlerinde yaşayan toplumların bilgi düzeylerine, kültürlerine ve daha önemlisi, sosyo;ekonomik yönden gelişmişliklerine göre farklı olduğundan, her ülkenin ormancılık etkinlikleri de birbirinden farklıdır. Örneğin, bir Japon için ormanın en önemli fonksiyonu rekreasyon iken, Orta Afrika veya Güney Amerika'da yaşayan bir yerli için ormanın en hayati fonksiyonu, odun ve odun dışı orman ürünlerinin üretimidir.

Aynı durum, ülkemiz gibi değişik coğrafi iklime ve ekonomik olanaklara sahip bölgeler için de geçerlidir. Örneğin, Kastamonu veya Zonguldak'taki bir orman köylüsünün ormana bakış açısı ve beklentisi ile, İstanbul-Büyükdada, veya Antalya-Kemer'deki yerleşik nüfusun ormandan beklentisi birbirinin aynı değildir.

Buraya kadar açıklanan nedenlerden ötürü, orman kaynaklarının düzenlenmesinde uygulanan planlama teknikleri ile, bu ormanların işletilmesinde kullanılan teknoloji yoğunluğu, hem ülkeden ülkeye ve hem de aynı ülke içinde bölgeden bölgeye değişmektedir. Nitekim, Amerika ve Federal Almanya'da uygulanan planlama teknikleri farklı olduğu gibi, Almanya'nın değişik eyaletlerinde uygulanan teknikler de birbirinden ayrıdır.

¹⁾ I.Ü. Orman Fakültesi, Orman Amenajmanı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Yayın Komisyonuna Sunulduğu Tarih:
19.01.1998

Değişik ülkelerde düzenlenen amenajman planları gözden geçirildiğinde, hazırlanan bu planların ilgili ülkenin ormancılık düzeyi ve sosyo-ekonomik durumlarıyla uyum içinde olduğu ve kendi toplumlarının ormana bakış açılarını yansıttığı gözlenmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak, bir ülkenin planlama uzmanı bir başka ülke için öneride bulunur iken, kendi deneyimine dayanmakta ve ülkesinde iyi sonuç veren yöntemleri gittiği ülkeye de öğütmektedir. Nitekim bu gerçekten ötürüdür ki, Gazipaşa ve Mut model planları için yapılan yabancı uzman önerisi ile, Devrek Orman İşletmesi'ne ait model planlarda yapılan uzman önerileri değişik ve hatta zıt yönlü olabilmektedir.

Yapılan öneriler birbirinin zıddı olmasına karşın, her iki tip modelin ülkemiz için yararlı ve uygulanabilir yönlerinin bulunduğu da yadsınamaz bir gerçektir (ASAN 1989) Ancak, önerilen planlama tekniğini tüm ülke ormanlarına aynı entanzite ile uygulama çalışmanın gerçek ile bağdaşmayacağı da açıktır (ASAN/YEŞİL 1993).

Gelinen bu noktada Türk ormancısına düşen görev, değişik ülkelerde uygulanan planlama tekniklerini inceleyerek, kendi ülkesi için en uygun modelleri ortaya koymaktır. Mevcut planlama sisteminin aksayan yönlerini uzun yıllar içinde kazandığı deneyimler ışığında ele alarak, toplum beklentilerine cevap verecek ve ülke koşullarına uygun düşecek ekonomik, dinamik, esnek ve çağdaş bir yöntemler dizisini belirlemektir.

Türkiye ormancılığına ilk defa Türk-Alman Yapraklı Tür Ortak Projesi ile 1991 yılına giren ve ilk örneği Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü Yenice İşletmesi, Şimşirdere Bölgesinde seçilen 546 hektarlık küçük bir alanda sadece örnek vermek amacıyla düzenlenen yeni planlama modeli bu bakış açısı ile ele alındığında, tüm Karadeniz Bölgesi ormanlarına yayılmak istenen bu modelin olumlu yönleri yanında önemli eksiklik ve sakıncalarının da mevcut olduğu görülmektedir.

Bu makalenin amacı; önerilen modelin değişik açılardan irdelemesini yapmak ve yaygınlaştırılmadan önce, Devrek ve Bolu orman işletmelerinde uygulamasına geçilen bu sistemin ülkemiz ormancılığı için olumlu yönlerini meslek kamuoyunun dikkatine sunmaktır. Yöre ormanlarında yaklaşık yedi yıldan bu yana uygulana gelen model planları olarak anılan planların genel özellikleri ve planlama ilkeleri açıklanmıştır. Yönetmelik taslağının eleştirilmesi ise, ikinci bölümün konusunu oluşturmuştur.

2.1. MODEL PLANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE PLANLAMA İLKELERİ

2.1.1. Federal Almanya Modeline Göre Düzenlenen Amenajman Planları

1997 Yılı sonu itibarıyla bu modele göre düzenlenen amenajman planlarının genel durumu Tablo No 1'de gösterilmiştir.

Tablonun incelenmesi ile de görüleceği gibi, 1997 Yılı sonu itibarıyla Batı Karadeniz Bölgesi'nde 76923 ha rı ormanlık olmak üzere 111 824 ha alanda Federal Almanya modeline göre amenajman planı düzenlenmiştir.

Orman İdaresi ve Planlama Dairesi'den verilen bilgilere göre 1.1.1998 tarihinde bu miktara Bolu ve Dirgine Orman İşletmelerinde 50000 ha alan eklenecektir.

Tablo 1 : Federal Almanya Modeline Göre Düzenlenen Amenajman Planları²⁾

İşletme Müdürlüğü	İşletme Şefliği	Orman Alanı (ha)	Açık Alan (ha)	Toplam (ha)
Zonguldak – Devrek	Sarıgöl	4 613	2 099	6 712
	Ören	3 289	7 646	10 935
	Pürenkaya	4 296	29	4 325
	Tefen	4 502	5 607	10 109
	Ayvadere	6 450	1 999	8 449
	Buldandere	6 284	2 047	8 331
	Babadağ	3 913	7 268	11 181
	Akcasu	6 571	4 907	11 478
	Davulga	4 877	-	4 877
Zonguldak-Dirgine	Dorukan	4 614	-	4 614
	Çaldere	5 388	135	5 523
Sinop-Ayancık	Kozdere	4 075	126	4 201
	Inaltı	5 001	1 505	6 506
Bolu	Akgöl	3 505	889	4 394
	Ayıkayası	5 398	398	5 796
Zonguldak-Yenice	Sarmustan	3 601	246	3 874
	Şimşirdere	546	-	546
Genel Toplam	-	76 923	34 901	111 824

Kaynak : Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Arşivleri

2.2 Model Planların Genel Özellikleri ve Planlama İlkeleri

2.2.1 Genel Özellikler

İlk örneği Yenice-Şimşirdere prototip planında verilen ve daha sonra Devrek ve Bolu'da bazı değişiklikler yapılarak uygulanması yaygınlaştırılan model amenajman planları ile, Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan yönetmelik taslağı birlikte değerlendirildiğinde, önerilen yeni modelin halen uygulana gelen klasik (Konvansiyonel) planlama sisteminden önemli farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Bu farklılıklardan önemli görülenler yedi ayrı madde altında aşağıda açıklanmıştır.

1- Plan ünitesi ormanları hakkında bilgi toplama işleminden (Orman Envanteri), toplanan bilgilerin değerlendirilerek planlamanın tamamlanmasına kadar geçen her aşamada farklı yaklaşımlar getiren yeni sistem, çok entansif bir orman işletmeciliğini öngörmektedir. Batı ülkelerinde sıkça kullanılan "Eşmerkezli Alan Örnekleme", ülkemiz orman envanteri uygulamalarına ilk defa bu modeller ile sokulmuştur. Halen Federal Almanya'nın Baden-Württemberg Eyaleti'nde uygulanan ve şimdilerde ağaç serveti ve artım envanteri amacıyla tüm Avrupa Birliği Ülkeleri'nde de uygulanması önerilen bu yöntemde kullanılan örnek alan yarıçapları ve alanlar ile, her daire alanında yapılan ölçme ve gözlemler, Şekil 1'de şematik olarak gösterilmiştir. Çap ve boy ölçümünden uygulanan alt ve üst sınırlar ise Tablo No 2'de verilmiştir.

²⁾ 1997 Yılı sonu itibarıyla

Tablo 2 : Federal Almanya Modelinde Örnek Alan Ölçümleri

Örnek Alan		Boy (m)		1.30 Çapı (cm)				Toprak Zararı
Yarı çap	Alanı (m ²)	<1.3 m	>1.3 m	< 10 cm	10-15 cm	15-30 cm	> 30 cm	
1.5	7.06	X	X	X	X	X	X	*
2.0	12.56		X	X	X	X	X	Toprak
3.0	28.26		X		X	X	X	Vegetasyonu
6.0	113.04		X			X	X	*
12.0	452.16		X				X	

x Ölçümler

* Gözlemler

Örnek alanlar plan ünitesine 100 x 200 m aralık ve mesafe ile sistematik olarak dağıtılmakta ve heyet mühendisleri tarafından ölçülmektedir.

Örnek alan verilerinin değerlendirilmesi bölmecik bazında yapılmakta ve bu amaçla Federal Almanya'dan getirtilen özel bir programdan yararlanılmaktadır.

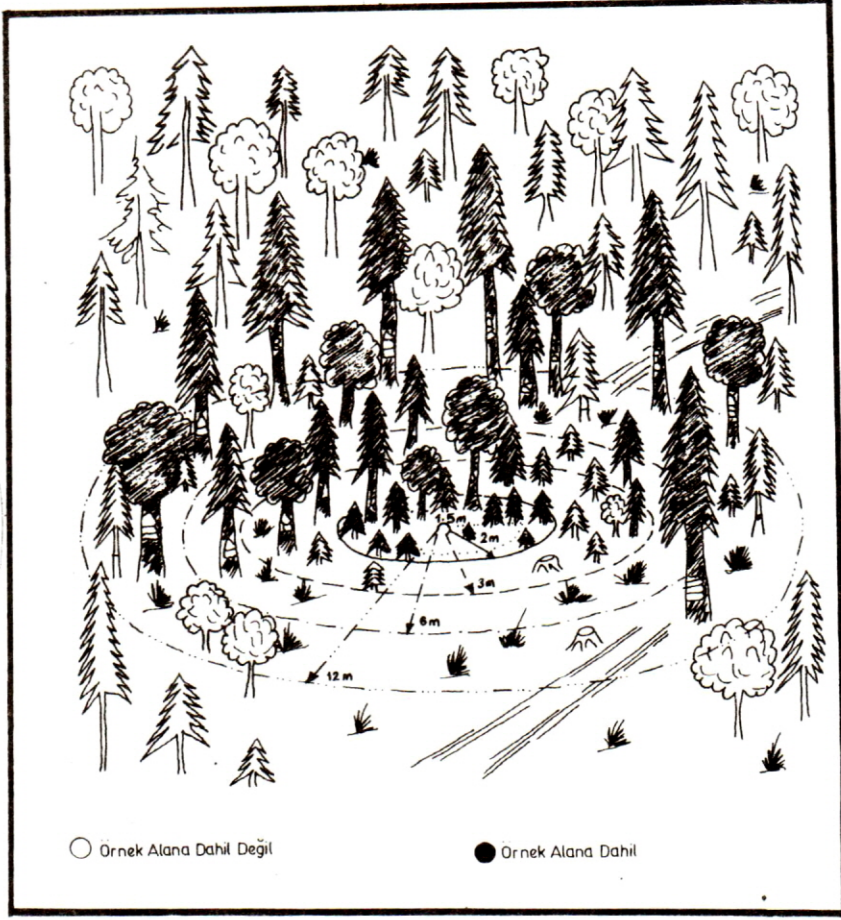
2 - Konvansiyonel planlarda meşcere tipi ayırımında ana öğeler; ağaç türü, gelişim çağı ve kapalılık gibi sayısal ve sözel kriterler olmasına karşın, model planlarda temel kriterler ağaç türü ve işletme şeklidir. Bu iki kriter dışında kalite sınıfı, orijin ve toprak özellikleri de tip ayırımında önemli rol oynamaktadır. Konvansiyonel planlarda çok önemli bir kriter olan kapalılık ise, model planlarda sadece maktalı ormanlarda kullanılmaktadır.

3 - Konvansiyonel planlarda orman formu, işletme amacı, ağaç türü ve idare süresine göre yapılan işletme sınıfı ayırımı, model planlarda işletme şekli ve silvikültürel işlem türleri itibarıyla yapılmaktadır. Bir başka anlatım ile, her bir silvikültürel işlem ünitesi ayrı bir işletme sınıfı olarak kabul edilmektedir. Gerek düzenlenen amenajman planlarından, gerekse tartışmaya açılan yönetmelik taslağından anlaşıldığına göre, tüm Karadeniz Bölgesine yaygınlaştırılması düşünülen model planlarda plan aktivitelerinin temeli silvikültürel işlem ünitesi adı altında gruplandırılan bölmeciklere oturtulmaktadır. Plan ünitesi içindeki her bir bölmecik ayrı ayrı ele alınarak, tabii tutulacağı silvikültürel işlem biçimine göre gruplandırılmaktadır. Bu işlem sırasında ilk önce bölmeciğin bulunduğu lokal konumdan kaynaklanan sosyal baskılar ve sahip olduğu yetişme ortamı özellikleri ile, ormandan beklenen fayda ve fonksiyonlar dikkate alınmakta ve o bölmecikte ilgili plan döneminde üretim yapılıp yapılmayacağı kararlaştırılmaktadır.

Bu açıdan ormanlar yeni sistemde aşağıda olduğu gibi üç gruba ayrılmaktadır :

- Normal Üretim Ormanları;
- Kısıtlı Üretim Ormanları;
- Üretim Dışı Ormanlar;

Plan ünitesinde hiç bir kısıt ve zorlama olmaksızın arzulanan tüm silvikültürel işlemlerin kolayca uygulanabileceği ve ana işletme amacının değişik çap ve kalitede yuvarlak odun üretimi olan alanlar Normal Üretim Ormanı olarak ayrılmaktadır. Her ağaç türünün saf veya karışık, iyi ve kötü kaliteli meşcereleri, koruya tahvil objeleri, kesim düzeni kurulmuş normal baltalıkları, plantasyonlar ve yeniden ağaçlandırılacak bozuk alanlar bu gruba sokulmaktadır.

Şekil 1: Örnek Alan Ölçümlerinin Şematik Görünümü (ANONYMUS 1997)

Plan ünitesi içinde özellikle sarp arazi koşullarından ötürü erozyon kontrolü ve toprak koruma, su ekonomisini düzenleme, çığ oluşumlarını ve heyelanları önleme, yabanıl hayatı geliştirme, estetik ve rekreasyonun ön plana çıkartıldığı koruma fonksiyonlu ormanlar ile, yoğun Ormangülü nedeniyle doğal gençleştiriminin problemlili olduğu, veya, meşcere kuruluşunun değişik yaşlı ve çok katlı bulunduğu alanlar ise, Kısıtlı Üretim Ormanları statüsüne sokulmaktadır. Bu tip fayda ve fonksiyonların sürekliliği, ormanda mevcut ağaç servetinin aşırı ölçüde azaltılmamasını ve meşcere kuruluşlarının bozulmamasını gerektirdiği için yeni sistemde böyle alanlar Devamlı Orman adı altında ayrı bir işlem ünitesi olarak düşünülmektedir.

Açma, otlatma, kaçak ve usulsüz kesimlerin aşırılığında ötürü, halk-orman ilişkileri yönünden teknik ormancılık faaliyetlerinin riskli ve sorunlu olduğu yerler ile, yetişme ortamı koşullarının olumsuzluğu nedeniyle ekonomik işletmeciliğin marjinal noktada bulunduğu üst

orman zonları veya sığ topraklı taşlık ve kayalık alanlar ile, relik ve endemik türlerin yayılış yerleri, model planlama sisteminde Üretim Dışı olarak ayrılmaktadır.

Plan ünitesindeki her bir bölmecik yukarıda açıklanan biçimde gruplandırıldıktan sonra, her bölmecığın durumuna göre özel bir silvikültür planı düzenlenmektedir.

4 - Konvansiyonel planlarda plan ünitesindeki toplam servetin ağaç türleri, çap, kalite ve yaş sınıflarına dağılımları önce işletme sınıfı bazında, sonra da tüm plan ünitesi bazında verilmektedir. Çünkü bu planlarda süreklilik ünitesi olarak işletme sınıfı baz alınmaktadır. Model planlarda bu dağılımlar toplam değerler halinde tüm plan ünitesi bazında verilmektedir.

5 - Konvansiyonel planlarda eta her bir meşcere tipi için işletme sınıfı ve ağaç türleri itibariyle ayrı olarak kararlaştırılmaktadır. Eta kararlaştırılır iken, meşcere tipinin hektardaki ortalama serveti, artımı ve bu parametrelerin çap sınıflarına dağılımları ile, envanter sırasında saptanan silvikültürel etaların ortalaması bazı alınmaktadır. Ancak, silvikültürel eta sadece yardımcı bir kriter olarak işlev görmektedir. Bu şekilde belirlenen eta miktarı, ilgili tipin plan ünitesindeki her parçası için geçerli sayılmaktadır.

Model planlarda ise, eta plan ünitesindeki her bir bölmecik için ayrı olarak ve ilgili meşcere tipinin o bölmecik içindeki gerçek kuruluşu ve silvikültürel ihtiyacı dikkate alınarak belirlenmektedir. Eta belirleme sırasında ağaç türü dikkate alınmamakta ve kararlaştırılan miktar tür gözetmeksizin global miktar halinde verilmektedir. Ancak, eta miktarı kararlaştırılır iken ilgili meşcerenin normal hacim ve göğüs yüzeyi ile de kıyaslanmaktadır. Türkiye koşullarında müdahale görmüş meşcereler için hasılat tabloları elde bulunmadığı için, bu kıyaslamalar Federal Almanya koşullarına göre hazırlanan tablolar yardımıyla yapılmaktadır. Eta kararlaştırılmasında izlenen bu prosedürden ötürü, model planlarda uygulanan bu yöntem "Silvikültürel İlkelere Dayanan Amenajman Metodu" olarak anılmaktadır. Kullanılan planlama tekniğine ise, "Meşcere Bazında Planlama" (Einzelplanung) adı verilmektedir.

6 - Tip ayırımında ve eta belirlenmesinde izlenen yöntemler ve ağırlık verilen kriterler dikkate alındığında, konvansiyonel planlarda meşcere tiplerinin envanter ünitesi olarak işlem gördüğü, model planlarda ise daha çok silvikültürel işlem ünitesi olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bu düşünce sistemi, konvansiyonel plandaki işletme sınıflarının her birisini ayrı bir süreklilik ünitesi haline getirmektedir. Model planlarda ise süreklilik ünitesi silvikültürel işlem tipleridir. Bir başka anlatımla; aynı tür silvikültürel işlem tipine sokulan bölmeler ayrı bir işletme sınıfı olarak düşünülmekte ve süreklilik ünitesi haline getirilmektedir. Ancak, sürekli orman ve seçme işletme sınıfları hariç, diğer meşcere tiplerine uygulanan silvikültürel işlem türleri meşcere gelişim çağlarına bağlı olarak zaman içinde değişeceğinden plan ünitesi genelinde sürekliliğin kesintiye uğrayacağı düşünülmemektedir. Diğer taraftan, her iki planlama sisteminde de sadece ürün akışı sürekliliği dikkate alınmakta ve o da sadece 10 yıllık plan süresi için garanti edilmektedir. Keza, odun üretiminin sürekliliğinin sağlanmasıyla diğer fayda ve fonksiyonların sürekliliğinin de en yüksek düzeyde sağlanabildiği kabul edilmektedir.

Orman Amenajmanı Disiplini, toplumun gereksinim duyduğu orman ürün ve hizmetlerinin üretim ve sürekliliğini garantileme zorunluluğundan doğmuştur. Bu nedendir ki; süreklilik, dünyanın hemen her ülkesinde bu disiplin baş ve taç prensibi olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan, ekonomik açıdan fizibil olmayan hiç bir üretim işlevinin ne pahasına olursa olsun sürdürülmesi uzun dönemli projeksiyonlar yönünden olası değildir. Ancak, ormancılık etkinliklerinin ekonomik açıdan yapılabilirliği işletme entansitesi ve alternatif yöntem seçimleri ile ayarlanabilmekte ve böylece doğal süreklilik ekonomik yönden de sürdürülebilir konuma getirilebilmektedir. Kuşkusuz bu olanak, planlama sırasında seçenek oluşturma ve seçim yapılabilme durumunda uygulanabilmektedir. Konvansiyonel planlar gibi, model planlar da bu önemli niteliği taşımamaktadır.

7 - Model planlarda son derece ayrıntılı olarak belirlenen silvikültürel işlemlerin hem üretim ormanında ve hem de koruma fonksiyonlu ormanlarda aynı entansite ile uygulanması öngörülmektedir. Böylece daha ekstansif işletmecilik yapılması gereken yerlerde fazla entansite ile çalışılmakta ve hem plan maliyeti hem de işletme maliyeti boş yere yükseltilmektedir.

2.2.2 Planlama İlkeleri

Federal Almanya modeli amenajman planlarında işletme amaçları olarak :

- Doğal ormanlarının bugünkü karakterlerinin olduğu gibi korunması;
- Meşcerelerde mevcut karışımların ağaç türleri ve oran itibarıyla bozulmaması;
- Kalitenin yükseltilmesi;
- Fauna ve flora zenginliğinin korunması;
- Ormanların diğer fayda ve fonksiyonlarının da dikkate alınması gösterilmiştir.

Konvansiyonel planlama sisteminden farklı olarak Federal Almanya modellerinin, orman amenajmanının iki temel ilkesinden koruma ve çok amaçlı kullanımı ön plana çıkardığı gözlenmektedir.

Biraz da bölge ormanlarının yetişme ortamından kaynaklanan ağaç türü zenginliği ve meşcere kuruluşu özelliklerini dikkate alarak, kaliteli odun üretimine ağırlık vermekte ise de, önerdiği silvikültürel teknikler ile yöresel ırkların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının işletme amaçları arasında daha önemli yer tuttuğu, böylece model planların doğaya uygun işletmecilik düşüncesini konvansiyonellere oranla daha çok gözettiği anlaşılmaktadır.

Erozyon kontrolü, su üretimi, estetik, rekreasyon vb. gibi fayda ve fonksiyonların beklendiği ormanlar için önerdiği "Sürekli Orman" kuruluşu ve işletme şekilleri ile, orman kaynaklarının daha rasyonel ve fonksiyonel kullanıma işlerlik kazandırmaktadır.

Konvansiyonel planlarda kullanılan idare süreleri ile, Batı Karadeniz Bölgesi orman envalini elde etme olanağının bulunmadığına dikkat çekilerek, bu sürelerin 180-280 yıla çıkartılması önerilmektedir.

3.2 YÖNETMELİK TASLAĞININ İRDELENMESİ

Ormancılığımıza yeni giren Federal Almanya Modelinin uygulama prosedürünü açıklayan yönetmelik taslağı üzerinde yapılan inceleme sonucu ulaşılan sonuçlar iki altbaşlık halinde aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1 Yönetmelik Taslağının Genel Değerlendirilmesi

Genel özellikleri itibarıyla yönetmelikler, belirli bir hedefe ulaşabilme amacıyla izlenecek yöntem ve prosedürü açıklayan teknik kılavuzlardır. Bir yönüyle, yapılacak işlerin standardını da gösteren bu kılavuzların gözetilen hedefe ulaşmada etkin ve başarılı sayılması için, olanaklar ölçüsünde sade ve kısa ve fakat, değişik aşamalar arasındaki organik bağı gösterecek ölçüde ayrıntı taşıması gerekmektedir. Orman Amenajmanı disiplinin genel çerçevesi içinde ele alındığında, yeni yönetmelik taslağının hem bilimsel tanım ve sınıflamalardaki kavram kargaşası, hem de veri toplama ve değerlendirilmesinde öngördüğü genel prosedür itibarıyla çağdaş amenajman planlarında bulunması gereken teknik standardı yakalayamadığı gözlenmektedir. Taslak içinde verilen bazı teknik tanımlarda karşılaşılan bilimsel yanlışlar bir yana, öngörülen çok sayıdaki verinin ne amaçla toplanacağı, kesim düzenlerinin nasıl kurulacağı, yeni taslakta belli değildir. Keza, aynı yaşlı ve maktalı işletme sınıfları ile seçme işletme sınıflarında faydalanmayı

düzenleme amacıyla kullanılacak amenajman metotları ayrıntılı olarak açıklanmasına rağmen, bu yönetmelik ile getirilen ve plan ünitesi ormanlarının yaklaşık 1/3 ünü kapsayan Devamlı Orman işletme sınıflarında hangi amenajman metotlarının uygulanacağı belirtilmemiştir.

Yeni yönetmeliğe göre, plan ünitesindeki meşcerelerin her birinde hem heyet başkanı, hem de diğer teknik elemanlar tarafından ilgili meşcerenin hacim ve hasılat parametreleri ile ilgili olarak çok sayıda bilgi toplanmaktadır. Değişik envanter teknikleri ve örnekleme yöntemleri uygulanarak toplanan bu bilgilerden bir bölümü (Heyet başkanı tarafından toplanan bilgiler) meşcere tipi ayırımında ve eta tayininde, bir bölümü (Diğer teknik elemanlar tarafından toplanan bilgiler) plan ünitesinin global yapısının saptanması amacıyla kullanılmaktadır. Heyet elemanları tarafından, tüm plan ünitesine 100 x 200 m aralık ve mesafe ile sistematik biçimde dağıtılan örnek alanlardan büyük bir emek, zaman ve para sarfıyla toplanan onca bilgi, son derece global biçimde değerlendirilmekte ve sadece genel durumu ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır. Bu bilgilerin asıl plan ünitesindeki ağaç serveti ve artımın sürekliliğini kontrol amacıyla da kullanılabilmesi, yönetmelikte göz ardı edilmektedir. Diğer taraftan, toplanan bilgilerin değerlendirilmesinde istatistik metotların kullanılmaması da büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni yönetmelik, dayandığı meşcere bazında planlama düşüncesinin doğal bir sonucu olarak meşcere tiplerini envanter ünitesi olarak değil, silvikültürel işlem ünitesi olarak görmektedir. Eta tayinini de bu düşünceye bağlı olarak bölmecek bazında ele almaktadır. Eta miktarı her meşcerenin halihazır mevcut kuruluşu ve ilgili meşcere için öngörülen amaç kuruluşuna göre belirlendiğinden (Silvikültürel İkelere Dayanan Amenajman Metodu), plan ünitesinin ağaç serveti ve ürün akışı sürekliliği, büyük ölçüde tehlikeye sokulmaktadır. Her ne kadar etanın üst sınırı kararlaştırılır iken ilgili bölmeceğin optimal artımı ve sosyal konumu dikkate alınmak isteniyor ise de, karşılaştırma işletme sınıfı bazında yapılmadığı için, Orman Amenajmanı Disiplininin doğmasına neden olan süreklilik ilkesinin içinde bulunduğu tehlike bertaraf edilememektedir.

Yeni yönetmelikte meşcere tipi ayırımına esas olan kriterler arasına kalite sınıfı da sokulmaktadır. Odun kalitesi, ağaç türlerinin irsel özellikleri yanında meşcere sıklığı ile de sıkı ilişkisi bulunan bir keyfiyet olup alt tesis kurma, budama ve ağaç türü karışımını düzenleme vb. gibi bazı silvikültürel önlemler ile değiştirilebilmektedir. Yeni yönetmelik bu özelliği tip ayırımı için önemli bir kriter olarak algılamakta ve değiştirilebilmektedir. Yeni yönetmelik bu özelliği tip ayırımı için önemli bir kriter olarak algılamakta ve kalitatif özelliklere dayanılarak ayrı işletme sınıfları oluşturulması öngörülmektedir. Bu yaklaşım biçimine göre, bugün kalitesiz olan meşcerelerden elde edilecek ikinci generasyonun da kalitesiz olacağı varsayılmaktadır ki, bu düşüncenin teknik ve bilimsel gerçek ile bağdaşmayacağı açıktır.

Yeni yönetmelik taslağı, orman amenajmanı pratiğine ülkemizde daha önce tanımayan bazı yeni kavramları da getirmektedir ki, bunların en önemlisi "Sürekli Orman" düşüncesidir. Teknik açıdan; ormanlardan beklenen erozyon kontrolü, su üretimi, estetik, rekreasyon, toplum sağlığı, yabani hayat gibi infrastrüktürel fayda ve fonksiyonların kesintisizliğini gerçekleştirebilmek için, bu fonksiyonların söz konusu olduğu orman alanlarında beklenen fonksiyonu en iyi gerçekleştiren doğal meşcere kuruluşlarının bozulmaması anlamına gelen bu terim, yeni taslakta Orman Amenajmanının en temel ilkesi olan süreklilik ilkesi ile karıştırılmaktadır. Bilimsel açıdan süreklilik ilkesi; plan ünitesinden sağlanan ürün ve hizmet akışının kesintisizliğini ifade eden bir terimdir. Sürekli orman ise, o ürün ve hizmeti sağlayan meşcere kuruluşunun ağaç türü, karışım oranı ve biçimi, katlılık ve kapalılık itibarıyla bozulmadan sürdürülmesi anlamına gelen teknik bir terimdir. Bir başka anlatımla sürekli orman; değişik silvikültürel uygulamalar sonucu ortaya çıkan yapısal bir durum; somut bir olgudur. Süreklilik

ilkesi ise, bu orman kuruluşlarının toplum yararına sunduğu ürün ve hizmetlerinin kesintisizliğini ifade eden soyut bir düşünce sistemidir.

Sürekli Orman kavramı, Batı ve Orta Avrupa'da 16-18. Yüzyıllar arasında aşırı biçimde tahrip edilen yapraklı ormanlar yerine tıraşlama kesim ve iğne yapraklı ağaçların dikilmesiyle oluşturulan saf monokültürlere bir tepki olarak, ilk defa Möller tarafından ortaya atılmıştır (ODABAŞI/ÖZALP 1997). Bu düşünce Möller'e, Barenthoren Ormanı'nda Kalitsch tarafından 1870 yılında uygulanan "iki Kesimlik Meşcere Tipi" ile mülhem olmuştur. Fizyolojik optimumda bulunan bozuk bir Sarıçam ormanında taşınması ve hayvan otlatılması yasaklanmış, sonra da seçme kesimleri ile bir taraftan bozuk gövdeli ağaçlar çıkartılırken, bir taraftan da budama yapılmak suretiyle kalan ağaçların gövde kalitesi yükseltilmiştir. Yetiştirme ortamı bonitetinin yüksekliğinden ötürü, kesilen ağaçların boşluğuna gençlik geldiği için çok katlı bir kuruluş meydana gelmiştir. (KALIPSIZ 1988, s. 160). Böylece, orman sahibi bir taraftan ormanında çap ve yaş sınıfları dağılımını sağlarken, bir taraftan da gençleştirme sorunu ve masraflarından kurtulmuştur. Ancak bu ormanın daha sonra yanması nedeniyle, uygulanan sistemin işletmecilik yönünden avantaj ve dez avantajları anlaşılmalıdır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, sürekli orman; başlangıçta muhtemelen küçük bir özel orman mülkünde hem değişik çap ve kalitede odun ihtiyacını karşılamak ve hem de ormanın gençleştirme masraflarından kurtulmak amacıyla uygulanmıştır. Değişik yaşlı ve özellikle seçme ormanının küçük orman mülklerinde ürün ve para hasılatı sürekliliğini maktalı ormanlara oranla daha iyi gerçekleştirdiği bilinen bir gerçektir (ERASLAN 1982). Keza, bu tarz işletmecilik, odun üretim amacı dışında işletilen ormanlar için de uygundur (ASAN 1992). Ancak, ana amacı odun üretimi olan ormanlar için bu işletmeciliğin fazla önem taşımadığı da göz ardı edilmemelidir.

Yeni yönetmelik taslağının tartışıldığı şu günlerde, "Sürekli Orman" gibi karıştırılan bir başka kavram da "Doğaya Uygun Ormancılık" veya, "Doğaya Uygun İşletmecilik"tir. Bazı Orta Avrupa ülkelerinde son yıllarda ortaya atılan doğaya dönüş hareketinin ülkemize yansımaya biçiminden kaynaklanan bu yanlış anlamının da mutlak düzeltilmesi gerekmektedir. Doğaya dönüş akımı, ormanlarında yaptıkları geni çaplı tür değişimi ile doğanın binlerce yılda meydana getirdiği yöresel renklerini ve meşcere kuruluşların iki yüzyıl önce kaybeden Batı ülkelerinin sorunudur (ASAN 1992; ATA 1992).

Ülkemizde çok bozuk alanlarda yapılan plantasyonlar hariç - ki, 1997 yılı itibariyle toplam ağaçlandırma alanı yaklaşık 1.6 milyon ha, yani genel orman alanının % 7 si kadardır -, doğal ormanlarımızın ve ağaç türlerimizin hepsi yerli yerindedir. Bu nedenle, salt silvikültürel hedeflerin saptanmasında mevcut tür karışımını muhafaza ediyor ve yetiştirme ortamı özelliklerini gözetiyor diye, Batı Karadeniz Bölgesi için önerilen bu sistemi, doğaya uygun olarak tanımlamak bilimsel gerçekler ile bağdaşmamaktadır.

Doğaya uygun işletmecilik, doğal ormanlarda görülen yenilenme ve gövde ayrılması sürecinin özellikle gençleştirme ve bakım tekniklerinin uygulanışı sırasında taklit edilmesi demektir. Uygulanan bakım ve gençleştirme teknikleri sonucu ortaya çıkan meşcere kuruluşunun, ağaç türü, karışım biçimi ve oranı, yatay ve düşey kapalılık ve katlılık itibariyle doğal ormanlardakinden aşırı derecede farklı olmaması demektir. O halde doğaya uygun meşcere kuruluşu demek, pek çok toplantıda ifade edildiği gibi mutlak surette değişik yaşlı, çok katlı ve düşey kapalı meşcere demek değildir. Aksi halde, bugün yaşı 50 yılın üzerinde olan, yangın veya böcek afetleri sonucu yıkılan orman ekosisteminde insan etkisi olmadan, tamamen doğal koşullar altında, kendiliğinden oluşup gelişen ve alanları toplamı yüz binlerce hektarı aşan aynı yaşlı ve tek katlı saf Kızılcam ve Karaçam meşcerelerini doğaya uygun saymamak gerekecektir.

Orman Amenajmanı pratiğinde ürün ve hizmet akışının sürekliliği ya tek meşcere bazında, ya işletme sınıfı bazında, ya da plan ünitesi bazında gerçekleştirilmektedir. Bir başka anlatım ile,

süreklilik ilkesini bu üç bazın hepsi ile de gerçekleştirme olanağı vardır. Plan ünitesindeki ağaç türlerinin gölgeye dayanma yeteneğine ve yetiştirme ortamlarının doğal verim güçlerine bağlı olarak bu temel ilke, iki ana orman formu (aynı yaşlı ve tek katlı, veya değişik yaşlı ve düşey kapalı) ve bu kuruluşları gerçekleştiren işletme şekilleri (tek ağaç, küme, küçük grup ve küçük alan) ile sağlanabilmektedir. Bu nedenledir ki; pratikte çalışan amenajmanın birinci görevi, önce fonksiyon amacına en uygun orman formunu ve bu formu ormanda oluşturup devamını sağlayacak işletme şekillerini belirlemek, sonra da buna uygun düşen amenajman metodunu seçerek plan ünitesinde faydalanma düzenini kurmaktır.

Yönetmelik taslağı bu açıdan ele alındığında, bir başka belirsizlik ve karmaşa ile karşılaşmaktadır. Şöyle ki: yönetmeliğin dördüncü maddesinde orman formları sınıflandırılır iken, korulu baltalık ormanlar aynı yaşlı ve maktalı ormanlar içinde düşünülmüştür. Oysa, bu ormanları oluşturan meşcereler, farklı yaşta ve en az iki katmandan oluşmaktadır. Keza, bu yönetmeliğe göre klasik anlamdaki süreklilik sadece çap sınıfları metodunun uygulanacağı seçme işletme sınıflarında gerçekleştirilebilecektir. Yaş sınıfları metodu uygulanacak maktalı işletme sınıflarında ise, optimal kuruluş işletme sınıfının bütününe kapsayacak biçimde belirlenmediği ve aktüel-optimal karşılaştırması bu kapsamda yapılmadığı için, ürün akışı sürekliliği gerçekleşmemektedir.

Diğer taraftan, devamlı orman işletme sınıflarının ayrılma amacı odun üretimi olmamakla birlikte, bu işletme sınıflarında faydalanmanın düzenlenmesine esas kriter olarak amaç çapını esas almanın ve bu kritere sıkı sıkıya bağlı kalmanın mantığı da anlaşılmamaktadır.

Bu yönetmelik taslağının hazırlanmasına neden olan yeni plan modeli, konvansiyonel planlarda şablonvari bir biçimde uygulana gelen kısa idare süreleri ve kısa gençleştirme periyotlarından kaynaklanmıştır. Nitekim, ağaç türleri itibarıyla genelde 100 yıl, sadece Kayın ve Meşe İşletme sınıflarında sırasıyla 120 ve 140 yıl olan idare sürelerinin ve 10-20 yılı aşmayan gençleştirme sürelerinin özellikle karışık ormanlarının işletilebilmesi için uygun olmadığı açıktır. Ancak, yeni yönetmelikte önerilen idare süreleri de tek bir şablon halinde dikte edilmekte ve gençleştirme süreleri de 20 yıl olarak öngörülmektedir. Adı belirtilmemekle birlikte, bu bağlamda 280 yıla kadar uzanan idare süreleri teknolojik açıdan fizibil görünse de, 20 yıl olan gençleştirme süresinin, önemli bir bölümü gelişme eğilimleri farklı ışık ve gölge ağacı türlerinden oluşan ve saf grup veya kombine grup gençleştirme yöntemlerinin uygulanacağı karışık ormanlar için yetersiz kalacağı bellidir. Nitekim; silvikültür kitaplarında bu yöntemleri için öngörülen genel gençleştirme süreleri 30-40 yıl arasında değişmektedir (ATAY 1982).

Yeni taslak ile getirilen planlama sisteminde, plan ünitesindeki meşcerelerin her birisinde uygulanacak silvikültürel işlemler ayrıntılı olarak açıklanmakta ve uygulayıcının bu hususları aynen benimsemesi istenmektedir (Madde 63). Böylece, tüm inisiyatif amenajmancıya bırakılmakta ve uygulayıcıya yıllık uygulama alanlarının seçimi dışında hiç bir serbesti tanınmamaktadır. Oysa, yapraklı tür projesinin bir uzantısı olan bu taslağın, konvansiyonel sistemin silvikültürçüye dar ceket giydirmeye iddialarına bir tepki olarak gündeme getirildiği düşünüldür ise, önerilen sistemin bu düşünceye de ters düştüğü ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş planlama sistemlerinde amenajman planlarının ekonomik fizibilitesi yapılmış, çok sayıda alternatif içermesi ve seçimlerin bu alternatifler arasından yapılması gerekmektedir. Eski yönetmelikler gibi yeni taslak da bu yönüyle tam anlamıyla yetersizdir. Eski yönetmeliğe göre düzenlenen planların en büyük eksiği, alternatifsiz de olsa sadece doğal sürekliliği gözetmesi ve ekonomik sürekliliği dikkate almamasıdır. Yeni yönetmelikte her iki sürekliliğin de göz ardı edilmesi, planlama sistemimizi daha geriye götüren bir yaklaşım olacaktır.

Buraya kadar sadece aksaklıklarına işaret edilen yeni taslağın kuşkusuz olumlu yanları da bulunmaktadır. Önerilen yönetmeliğin olumlu taraflarını aşağıda olduğu gibi sıralamak mümkündür:

- 1- Konvansiyonel sistemden farklı olarak plan ünitesi ormanlarını normal üretim, kısıtlı üretim ve üretim dışı alanlar biçiminde üç ayrı gruba ayıran yeni taslak; çok amaçlı kullanım ilkesini uygulamaya geçirecek yeni bir düzenleme sistemi getirmektedir;
- 2- Konvansiyonel sistemde mevcut olmayan "Devamlı Orman" düşüncesiyle, büyük bir bölümü esasane düzensiz kuruluşta olan ülke ormanlarında planlama faaliyetlerini daha basite indirgeyecek bir potansiyel yaratmaktadır.
- 3- Önerdiği silvikültürel teknikler ile, yöresel ırkların ve özgün meşcere kuruluşlarının korunmasına olanak vermektedir.
- 4- Dayandığı meşcere bazında planlama düşüncesiyle plan ünitesindeki her meşcereye ihtiyacı oranında müdahale olanağı sağlamaktadır. Böylece, konvansiyonel sistemde daha önce var olan ve fakat daha sonra planlamadan çıkartılan "Meşcere Silvikültür Planları" na yeniden işlerlik kazandırılmaktadır;
- 5- Tip ayırımında, eta hesabında ve plan uygulamalarında öngördüğü iş yoğunluğu ile, ormancılığımızı entansif bir işletmeciliğe yöneltmektedir.

3.2 Model Planların Başarı Koşulları

Hangi model uygulanırsa uygulansın önerilen planlama sistemlerinin başarısı, olmazsa olmaz nitelikteki bazı temel koşulların varlığı ile olmaktadır. Yapraklı tür projesi ile ülkemiz ormancılığına yeni getirilen Federal Almanya modelinin Türkiye koşullarında başarı ile uygulanabilmesi ve olumlu sonuçlar alınabilmesi için gerekli görülen altyapı sorunları dört madde halinde aşağıda sıralanmıştır.

1 - Tutarlı Personel Politikası

Yeni planlama sisteminde silvikültürel işlem ve etkinlikler ön plana çıktığı için hem planlamacının ve hem de uygulayıcının çok iyi silvikültür bilgisine sahip olması gerekmektedir. Uygulamanın başarısı dikkatli ve uzun süreli gözlem yapmayı, düzenli kayıt tutmayı, yapılan müdahale sonuçlarını izleyerek sürekli strateji geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, ilgili teknik personelin tüm mesaisini ormana sarf etmesini ve bulunduğu yerde en az 15-20 yıl çalışmasını gerektirmektedir.

2- Koruma

Bölge genel konumu ve üzerinde bulunduğu arazilerin topoğrafik yapısı dikkate alındığında, plan ünitelerinin yarısından fazlasının seçme ve sürekli orman işletme sınıfları içinde düşünülmesi gerekecektir. Maktalı işletme sınıflarına ayrılacak ormanlardaki gençleştirme alanları da hesaba alınırsa, plan ünitesi ormanlarının yaklaşık 2/3'ünün tel çit ile ihatası gündeme gelecektir. Bu durumun halk-orman ilişkilerinde önemli sorun yaratacağı ve orman işletmelerine parasal yükler getireceği açıktır.

Ülkemiz koşullarında kaçak ve usulsüz kesimler, ormanlardaki ağaç servetinin denetim ve kontrolünde aşılması güç darboğazlar yaratmaktadır. Bu durumun, salt silvikültürel düşünce ile eta belirlenmesi halinde uzun dönemde sürekliliğini tehlikeye sokacağı kuşkusuzdur.

Açıklanan tedbirler alınmadan, ya da tedbirlerin getireceği sosyal sorun ve parasal giderlerden kaçınıp bu tedbirleri göz ardı ederek yapılacak plan uygulamalarının, ülkemizi 1950'li yılların seçmece işletmeciliğine götüreceği unutulmamalıdır.